

Parl. 60

L 192

Latv. PSR Valsts Biblioteka
Inv. 60-61

0309054632

Latviešu literatūras vēsturē 22. burtnīcā
iespiestā raksta atsevišķs novilkums.

L 8
L 442

4. Kārlis Krūza

Kārlis Draviņš

1. Mūža gaitas. Kārlis Krūza dzimis 1884. g. 18. (6.) aprīlī Jaunzārdes Kalna Sēleišos. Jau 1884. g. Jurgos Krūzu ģimene aizgāja uz Lielaucē pagastu, kur Beļu būdā, 13. numurā nodzīvo kādus 8 gadus. Trūcīgi dzīves apstākļi, dabas tuvums, agri sāksis darbs, arī gana gaitas, agra iepazīšanās ar grāmatu — tas ir mazā, vientulības mīlētāja zēna bērnības mantojums.

Tad Krūzas vecāki pārceļas uz Reņģes pagasta Liepkalniem, kur iepoš jaunas mājas. Kārlis, tagad 10 g. vecs, sāk iet pie svešiem par ganu — Reņģes Jaunajā muižā. Tur pieejamas dažādas grāmatas un kalendāri, ir plaši veco avīžu krājumi, pienāk arī jaunas. Te bagātīga, tomēr vienpusīga lasāmā viela. Gana gaitās, kur brīva laika diezgan, Kr. gūst pirmo, nepilnīgo jēdzienu par rakstniecību un sāk arī mēģināties dzejošanā. Skolā — turpat Reņģes pagastā — Kr. iet piecas ziemas. Mācībās Kr. ar savām zināšanām bijis izcilā stāvoklī. Pēc iesvētīšanas Kr. strādā gan zemkopja darbus pie vecākiem Liepkalnos, gan iet pie namdara par palīgu. Viņam ļoti gribētos vēl izglītoties un tikt uz augšu, kas tomēr nekādi nav iespējams. Uz visām pusēm sūtītie Kr. iesācēja sacerējumi iespiesti, saprotams, vēl netiek un nekādu materiālu atbalstu autoram nesagādā. Plašākas skolas izglītības un ilgāku mācību gaitu trūkums daudzējādā ziņā ietekmējis Kr. personības un dzejnieka sejas izveidošanos.

B-1
L-

11

Krūza nolemj mācīties par fotografu un tā nokļūst Pļaviņās, kur pie sava principāla A. Putniņa nodzīvo vienu gadu. Tas viņa tapšanā visai svarīgi: te diženi dabas skati, citāda sabiedrība, nāk rokās arī laikraksti, žurnāli un grāmatas. Šai laikmetā Kr. jau plašāk iepazīstas ar latviešu un arī ar krievu rakstniecību un tiekas personīgi ar dažiem latviešu literātiem. Ap šo laiku jaunā dzejnieka darbus, kas kļuvuši gatavāki, lielākā skaitā sāk iespiest periodikā.

Pēc amata mācības gada beigām Kr. veltīgi izmēģinās dabūt darbu Rīgā, tad A. Ķeniņa padomam paklausīdams (un viņa atbalstīts) kļūst par kolportieri. Pēc grūtiem gājieniem, kuŗos apmeklēti arī literāti, kas dzīvo uz zemēm, Kr. pavisam nomocījies atgriežas pie vecākiem Liepkalnos, tad atkal ierodas Rīgā, strādā pie fotografa un ir suflieris Ausekļa teātrī, klausās arī kursus par tautsaimniecību. Rīgā jaunais dzejnieks nokļūst literātu un bohēmas aprindās, kur spirta gara dzīve un prāvā daļā arī revolūcionāri uzskati. Drīz arī Kr. pieslejas nelegālajai kustībai, darbojas slepenajā pulciņā Uz priekšu! un sāk dzejot revolūcionārā garā.

1904. g. vasarā Kr. dzīvo Koknesē, vasarnīcā pie Pērses tilta — kopā ar Traubergiem un Akurateru, vēlāk arī ar Skalbi un Austriņu. Ciemos pie viņiem ierodas daudzi latviešu literāti, to starpā arī Blaumanis, Ķeniņš, Birkerts u. c. 1904.—5. g. ziemā Kr. ir atkal Rīgā, tais pašās aprindās; viņš piedalās arī 1905. g. 13. janvāra demonstrācijā. Pēc tam dzejnieks dzīvo gan Rīgā, gan uzturas pie viena vai otra paziņas, beidzot aizbrauc līdz komponistam J. Zālītim uz Pēterpili.

1906. g. vasaru Kr. nodzīvo pie vecākiem, līdz septembrī viņu apcietina — par piedalīšanos revolūcijā. Gandrīz divi gadi jāpavada centrālcietumā, līdz 1908. g. jūlijā notiek tiesāšana. Krūzu gan attaisno, tomēr smagais cietuma laiks ļoti sekmējais dziļās pārvērtības viņa dvēselē. Kādreiz skaļais revolūcionārs nu uz visiem laikiem atradis savu īpatnību — kļuvis par klusu individuālu pārdzīvojumu paudēju. Pēc 1906. g. Kr. garīgie vaibsti vairs neko daudz nav mainījušies, pat lielā kara, revolūciju un latviešu brīvības cīņu gados.

Turpmāk Krūza dzīvo Rīgā, ir Zalkša korektors un ekspeditors, bet no 1909.—15. g. strādā Latvijas redakcijā par korektoru un mākslas chronikas vadītāju. Pienāk pasaules kaŗš; dzejnieks tad darbojas Bēgļu sazināšanās centrālbirojā Cēsis un Rīgā, bet no 1917. g. ir latviešu literātūras un valodas skolotājs vairākās Rīgas ģimnazijās. Savu skolotāja darbu Kr. atstājis 1934. g. Atvilcies vientuļībā, saņemdams pamazu pensiju, klusais dzejnieks joprom daudz

strādā gan sacerēdams oriģinālus, gan tulkodams sveštautu dzejas darbus, gan sarakstīdams plašus, ļoti rūpīgus memuārus, kas pa lielākai daļai atrodas pie viņa paša (rokrakstā). Atzīmējams, ka viņš cītīgi nododas valodu studijām, lai tieši no oriģināla varētu tulkot izraudzītos darbus (piem. poļu, itaļu u. c.).

2. Dzejnieks. Kārlis Krūza ir dziļas smalkjūtības, tikko jaušamu dvēseles vibrāciju, maigas subtilitātes dzejnieks; viegli sāpīgs gurdenums, jūtu nevarība, klusa atturība un vietumis rezignācija un krēslainā melancholija elpo viņa dziesmiņās. Bez patosa, neatlaidīgas gribas imperātīviem, pārgalvīga brašuma un nevaldāmas spēka pārpilnības, nepiekāpīga cīnītāja aktivitātes iet Kr. caur dzīvi, ap sevi juzdams jau rudenīgas saules apspīdētas zemes rāmumu. 1905. gada aizrautības vilnis sen aizšalcis, un nu ne sociālas problēmas, ne nākamie laiki nav vairs interešu centrā, bet dzejnieka skats vēršas uz iekšpasauli. Tur valda pagātnes ēnas un tēli, nemitīgi ceļas augšā viss, kas kādreiz spēcīgāk skāris dvēseli. Atkal un atkal Kr. kavējas pagātnē, un tā bijušais neapsūno un neizgaist aizmirstībā, — bijušās mīlas skaistuma prieks un sāpju zaudējumu skumjas nerimst vēl pēc gadu desmitiem. Tikai atmiņās viss kļuvis apskaidrotāks. Kr. dzejas vislielākā daļa ir taisni šāda neapnikta pagātnes pārdzīvošana par jaunu; ik atmiņa ir dārga, apstarota, apdziedama:

Es krāju kopā atmiņas

No saulainiem un seniem laikiem. (Zemes zīmes, 11)

Krūza apdziedājis arī dabas daiļumu, tomēr viņa dzeja visumā motīvu ziņā vienmuļa. — Atmiņu skatījumos dzejniekam ir stingra izlase: pasaules lielie notikumi, visas 3 Krievijas revolūcijas, pieredzētie kari, lielie politiskie, sociālie un citi savilņojumi atmiņās paliek ārpus atkal un atkal pārcilājamā.

Sāpes par mīlā nepiepildīto, zudušo sūrkst ilgus gadus — mīla Kr. dzīvē bijusi kā liels skaistums, kur garīgais tuvums, sirsnība un saprašanās ir dziļš aplaimojums (Liesmu lokā 36, 54, 56, Zemes zīmes 50, 57, 58, u. c.). Liecību par kaislīgu milu Kr. dzejā neatrod tikpat kā nemaz.

Savu sākumā trūcīgo izglītību Kr. vēlāk ļoti paplašinājis — sevišķi daiļrakstniecības laukā un kļuvis par teicamu latviešu un arī cittautu literātūras pazinēju. Bet Kr. literārajā radīšanā tā pēdas maz manāmas, gluži tāpat kā viņu nav ietekmējuši antīkās pasaules mīti, — redzam tikai klusa atcarnieka nebeidzamās atskates pagātnē, idillisku, konvencionālu dabas apdzejošanu, izvairīšanos no

knādas, klusinātu jūtu vārīgu ņirboņu. Reti kad Kr. dzejā iedzirkstas humors, iekvēlojas satira.

Krūza nav pasaules noliedzējs, kaut pats piedzīvojis daudz sāpju brīžu:

Es esmu tumšā sāpju stundā dzimis
Un visu mūžu grūtās gaitās smacis.
Un ilgi maldijies, un dziļi grimis. (Skaidrie strauti, 52)

Viņš sfingas mīklu uzminējis (Skaidrie str., 100) — dzīves jēga atrasta skaistumā. Milas, dabas, poēzijas daile viņam ir augstas vērtības, kas jāatzīst:

Kāds daiļums dievībā un dabā,
Kāds daiļums dainās dīvainās u. t. j. (Rud. saulē, 53)

Pēc Kr. atziņas (Rud. saulē, 46) laime ir — sirds mierā, kas vērtīgāks par visu, just daili, ļauties skaistu mirkļu mirdzumam, just pāri visam poēzijas elpu:

Lai mirdz pār visu poēzija,
Pār visu, kas mums būs un bija,
Kā mūžam ziedošs rožu koks! (Tr. traukā, 9)

3. Darbi. Kārļa Krūzas literārajā darbībā iezīmējas četri posmi, kurus vienu no otra atdala kādas dziļākas garīgas pārskatīšanās. Sākumā, apmēram līdz 1903. gadam, Kr. ir tikai izveides stadijā, kad seko gan Zobgala kalendāru joku pantīnu, gan izcilāku dzejnieku paraugiem. Otrs darbības posms aptver apmēram 1903.—1906. g., kad Kr. ir pieslēgies revolūcionāriem, un viņa dzejā skan sociālu problēmu motīvi. Tad nāk trešais laikmets, kad Kr. var parakstīt un aizstāvēt mākslas brīvības un pašnozīmības deklarāciju (Dzelme, 1906) un turpmāk, atradis savu īstāko būtību, pievērsties sava paša „es“, savas dvēseles subtilo pārdzīvojumu dzejai. Ceturtais posms sākas apmēram ap 1916. g., kad Kr. sāk sevišķi piegriezties dzejas formas izkopšanai.

Krūzas pirmā radišanas posma visagrākie vingrinājumi nav uzglabājušies; pirmais viņa iespiestais dzejolis ir Apmierināšanās (Vispārīgā Zobgala kalendārā 1901. gadam). Dzejnieks izvēlēties savai īpatnībai raksturīgu pseudonīmu — Vēsmiņu Kārlis.

Pēc tam Kr. iesācēja darbiņi parādījušies gan periodikā, gan dažādos kalendāros. Kr. pirmā dzejoļu grāmata Ceļmalas ziedi I nāk klajā 1904. g., kad pats dzejnieks nav vēl ne 20 gadu vecs. Tā vēl vāja dzeja, dažviet tur pavisam maz īstas poēzijas. Jaušama paraugu ietekme: jaunais autors šo to aizguvis no Treumana, Veidenbauma, Esenbergā, Niedras, Aspazijas, Skalbes u. c. Daži dzejoli vēl pavisam naīvi. Krājumā autors sakopojis gan vientiesīgas

mīlas dziesmiņas, gan vieglas jaunības romantikas žēlabas. Krūzas dzejas galvenās iezīmes atrodam jau šē. Ceļmalas ziedu valoda ir vienkārša, bet autors tiecas uz daiļskanību. Šai dzejoļu krājumā sastop arī apzinātas, pat meklētas alliterācijas, ko Kr. savos vēlākos darbos tā iemīlējis. Te, pēc paša autora liecības, viņa skolotājs bijis Plūdons.

Citi šī laikmeta (1898—1903) dzejoļi parādījās klajā krājumā *Agrais rūgums* (1927). Galvenie motīvi tie paši, kas Ceļmalas ziedos: vientulības sajūta, ilgas pēc mīlas laimes, sāpes, kad iecerētā noraidījusi, melancholiskas noskaņas. Vietām, īpaši agrākā laika dzejoļos, sastop nepārvarētas formas grūtības un atskaņu spaidu.

Krājumā *Miglas miklas* (1927) Kr. sakopojis savus 1903. g. dzejoļus. Autors pārdzīvojis smagu mīlas traģēdiju, šis skumju laiks tomēr drīzi pāriet. Visai zīmīga ir sociālo motīvu pavairošanās: dzejnieks ir pārejā uz savas dzīves revolūcionāro posmu. Sociālās problēmas ir kā „baigas miglas miklas“ (10. lp.); rodas ticība, ka nāks gaišāka dzīve. Laikmeta garā arī dažas satiras par padevīgiem ļautiņiem un ikdienišķu, pilsonisku ģimenes laimi.

Šai laikmetā Kr. darbojas arī kritikas laukā. 1903. g. rudenī sarakstīts viņa plašais apcerējums par jaunāko latviešu literātūru. To Kr. vēlāk nolasa Auseklī; bet atsevišķā grāmatā Austras starostas iznāca tikai 1927. g. Visā grāmatas noskaņā jūtams revolūcijas priekšvakars; drīz jāizklist „mellajai miglai“ un reiz jāatviz jaunas „austras stariem“. Dzejnieks apliecina, ka dzejai ar dzīvi dziļš sakars un poētiskā skatījumā aplūko tautas dziesmas un veselu rindu literātu, izceļot nemierniekus — Dievkociņu, Akurateru, Papardi, Skalbi, bet it īpaši Raini. Apskatā viscaur jūt romantiķi, ko rauj jaunības un sabiedrības nemiers.

K. Krūzas nākošajā dzeju krājumā (*Vēsmiņu Kārlis — Cīņas dziesmas*, 1905) atrodamas skarbas, krasi revolūcionāras vārsmas, kurās autors sludina, ka „būs diezgan zagts“, un aicina uz cīņu. Te dominē tipiskie nemiernieku motīvi: smags darbs izsūcēju labā, fabriku dūmi, sārta karogi, streiks, cīņa, cietokšņu sagraušana. Jānāk labākai dzīvei. It sevišķi krājuma pēdējais dzejolis sparīgi aicina cīņā. Šī arī formas ziņā augstu nestādāmā krājuma tendences dzejas izjūta maz pārlicina. Autora dziļākā īpatnība daudz patiesāk atspoguļojusies viņa šī laika prōzas darbos. Ap 1905. g. Kr. saraksta un iespiež periodikā veselu rindu stāstu, kas gandrīz visi ir autobiografiska rakstura. Tā stāstā *Miers* (*Dienas Lapa*, 1905) un tā turpinājumā *Viens* (*Jaunā Raža VIII*, 1906) tēlotais līdumnieku ģimenes jauneklis *Vītols* *Valdis* ir ļoti jūtīgs, kautrs un intelliģents. Viņš arī dzejo, jūtas apkārt-

nes šaurumā smagi, ir vientuļš un nesaprasts. Tad jauneklis dodas mācīties par skolotāju, ir kolportieris, nokļūst beidzot Rīgā. Visur te saskatāms paša Kr. neapskaužamo jaunības dienu notēlojums. Ļoti raksturīgi stāsta varoņa iekšējie pārdzīvojumi — visur viņu pavada paša garīgais nespēks, neskaidras ilgas un skumjas. Kr. nespēj būt labs prōzaiķis, stāsts bāls, pārlicēgi stiepts, pieblīvēts visādu pārdomu un jūtu noskaņu notēlojumiem. Tādi pat pārmērīgi liriski, bez plastikas tēlos un sprieguma notikumu norisē ir citi Kr. tā laika stāsti un tēlojumi. Citur apliecināta aistētisko vērtību prioritāte (piem. Pa sniegu, Vērotājs, 1905), citur atkal dominē nespēka un neapņēmības grūtsirdība: Vakars, Sāpes, (Vērotājs 1905), Slimība (Kāvi, 1906) u. c.

Kr. piesliešanās sociālismam nav bijusi dziļi būtiska — jau 1906. gada vasarā viņš var līdz ar citiem apliecināt savu individuālista pārliecību pazīstamajā Dzelmē deklarācijā. Cietuma ieslodzījuma laiks šos viņa uzskatus tikai stiprinājis, un nākošajā dzejoļu krājumā Zelta laipa (1909) nav vairs Cīņas dziesmu sociālās dzejas skarbuma, kaut gan ievietoti arī 1904. un turpmākos gados sarakstītie darbi. Pseudonims Vēsmiņu Kārlis te atmests. Izjūtu dziļums palielinājies, dzejā skatīto tēlu pasaule daudz dažādāka nekā agrāk. Zīmīgi, ka izciestā ieslodzījuma dzīve krājumā atspoguļojusies maz. Šai krājumā (un arī dažos citos) atrod mēģinājumus dzejot tautas dziesmu garā, bet īstie dainu gara un struktūras noslēpumi autoram tomēr palikuši sveši. Formas ziņā Zelta laipas dzejoli — visvairāk sastopams četrpantņu pants — labi apdarināti, skaidrās valodas skanīgums vietām pāriet jau virtuozos veidojumos. Kur meklējami Kr. skolotāji, norāda dzejolis Rūkts rudens, kas ar savām daudzajām alliterācijām un īsajiem teikumiem ļoti atgādina Balmona dzejoli Čoln tomļēja:

„Rūkts rudenis. Rugaines rudas
Rūgst lietū. Rūc mušas pie rūts...” u. t. t.

Kr. nākošajā dzeju krājumā Saltā namā (1913) sakopoti 1903.—1913. g. dzejoli. Te iespiesti arī Gētes, Merežkovska, Balmona, Brusova, Puškina u. c. dzeju tulkojumi. Blakus agrākajiem vientuļības un kluso skumju motīviem ieskanas asas sāpes, naidis, nolādējums. Tomēr dzirdam arī gaišākas skaņas, dzejnieka dvēselē līdz ar gadiem nācis jau lielāks miers. Dažuviet Kr. dzeja vēl dekadences varā, piem.:

Zvaigžņu lietus zili-zaļš.
Sāpju daimons sēd uz klints — —
Labirintā kļiedziens skaļš,
Neatveras labirints — —

Blakus parastajiem div- un četrriindu pantiem te atrod arī tercīnu, sekstīnu un sonetu; dzejoļu iekšējās kompozīcijas ziņā krājums pārspēj iepriekšējos.

Jau savas literārās darbības sākumā Kr. sāka pievērsties arī literatūras kritikai (rakstījis par Teodora Pumpuriem un Birznieku Sofijas dzejām Apskatā, par jaunāko literatūru Latvijas zemgaliēšu kalendārā 1905., 1906. un 1907. g., par Individuālismu latviešu jaunākajā dzejā Kāvos 1906. un Dzelmē 1907. g.). Īpaši ražīgs šai ziņā ir laiks, kad Kr. strādā Latvijas redakcijā, kad sarakstītas daudzas recenzijas. 1912. g. Latvijā Kr. iespiež apcerējumu Zvārguļu Eduarda stāvoklis mūsu dzejā; no vēlāko gadu kritikas apskatiem jāatzīmē pētījums Kaudzītes Matīsa jūtu dzeja (Latv. Vēstn. liter. pielik. 1923).

K. Krūza arī radīšanas vēlākos posmos pievērsies prōzai. Nodomāts plašs cikls Ainas un atmiņas, no tā iespiesti daži tēlojumi. Ap 1920. g. sarakstīti vairāki stāsti, kur atmiņu un fantāzijas burvīgums sajaucas ar īstenību. Tāda ir reālā pasaka Baltais brīnums, arī daži citi 1920.—1922. g. periodikā iespiestie darbi. No šiem stāstiem atsevišķā grāmatā iznācis Baltais avots (1927). Tur tādā pat autobiogrāfiskā stāstījumā atsegti varoņa smalkjūtīgās, ļoti kautrās dvēseles pārdzīvojumi un tēlota Rīgas, īpaši bohēmas dzīve priekš pasaules kara. Ļoti raksturīgi notēloti pazīstami latviešu gara darbinieki, aiz izdomātiem vārdiem slēpjās E. Dārziņš, Poruks, Virza, Jēkabsons, Akuraters u. c. Stāstos daudz lirisku iestarpinājumu, nevajadzīgu sāngājienu un lieku sīku dzīves notikumu apskatu, kaut gan, salīdzinot ar Kr. jaunības dienu prōzu, noticis liels progress izteiksmē un tēlošanas mākā.

Ap 1916. gadu Kārļa Krūzas dzejnieka darbībā sākas jauns, ļoti ražīgs posms. Notikušas dziļākas pārvērtības: Kr. sāk dzejot izsmalcinātu trioletu un noslīpētu sonetu formā, vai atkal sacer daudzus vienāda pantmēra div- un piecpantu dzejoļus. Ja jaunības darbos dominēja jūtējs, kas dažkārt nespēja savā dzejā disciplinēties, tad te jūtam veidotāja meistarroku. Krūzas psihē it kā dus šo neklūdīgo pantu stingrās veidnes, un viņam pašam ir prieks katrai domai vai jūtai likt izlieties šādā skaidrā standartformā. Tāda dzejas veidošana, acīmredzot, Kr. nerada ne mazākās grūtības: kā rāda dzejoļu sacerēšanas datumi, viņš dažkārt vienā dienā uzraksta ļoti daudz, piemēram, krājumā Trauslā traukā ir 6 trioletas, kas uzrakstītas 1918. g. 28. VII, 10 — kas nākošajā dienā, bet 30. VII sacerētu ir 5! Tas pats arī citos krājumos. Liekas, Kr. viņa formā standartizētie dzejoļi var rasties kuŗu katru brīdi, līdz ko psihī satrauc kaut visvieglākā emocija, vai pat bez visa tā.

Krūza šos savus dzejoļus sakopo viendabīgās, noskaņotās grāmatīnās, kuŗām gandrīz visām virsrakstā (un tāpat daudziem atsevišķiem dzejoļiem!) ir alliterētu divzīlbīgu vārdu pāris. Pat dzejoļu skaitā ir it kā kāda mistika: trioletu viņa krājumos ir 9×9, bet krāj. Skaidrie strauti 5×5×5 soneti... 1922. g. parādījās klajā trioletu krājums Trauslā traukā, kas radies 1917.—1918. g. Blakus skumjiem motīviem, sāpēm par zaudēto, mirušo mīlo cilvēku, tumšu vīziju varai te ir arī gaišu atmiņu, bērnības vieglo gaitu un seno tekū skatīšanas prieks. Trioletas „trauslais trauks“ ar saviem atkārtojumiem, motīvu atgriešanos ir Kr. mūzai sevišķi iezīmīgs. Autora sāpju dzeja tagad jau daudz mierīgākas blāzmas apspīdēta, viņam ir apziņa, ka „arī tagadējās dienas... reiz teikā pārvērtušās būs“ (48. lp.) — un tad ar vieglu skumju smaidu uz to apmirdzētiem acūmirkliem varēs atskatīties un sacīt: „Lai mirdz pār visu poēzija, kā saulē vaŗavīksnas loks“ (9. lp.). Valodas jaukā instrumentācijā, daiļskanībā un melodiskumā, aprīņojamā alliterāciju bagātībā Kr. te daudzos dzejoļos sasniedzis augstu pilnību un tāpēc jāatzīst šai ziņā par lielu dzejas formas meistarū, kas arī pats par sevi zin sacīt:

Tev ir tik dzintardzidras dziesmas,
Tev dziļu dzelmēs dzintars dus,
Kā dzintars tavas saules liesmas.
Tev ir tik dzintardzidras dziesmas,
Un kad pār klintīm brāžas briesmas,
Mirdz dzintardzilēs dziļums kluss.
Tev ir tik dzintardzidras dziesmas
Un tavās dzelmēs dzintars dus.

1924. g. nāk klajā Kr. dzeju krājums Skaidrie strauti. Tai pašā gadā iespīestais trioletu krājums Tautas tiesa (1917—1918) un Teiku tiklā (1918—1923) nesasniedz krājuma Trauslā traukā līmeni. Katrs krājums saturā gan noskaņots, valodas plūdums gandrīz visur vijīgs un dzidrs, atskaņošanas un alliterēšanas māka liela, tomēr ne tautas ticējumu pasaule (Teiku tiklā), ne vēstures notikumi (Tautas tiesa) ar savu plašo un daudzveidīgo norises plūdumu epigrammatiskā trioletā nav pienācīgi ietvērami. Šais krājumos daudzi dzejoļi izliekas pēc kaut kā vesela fragmentiem, bet dažos doma pat pagrūti saprotama.

1924. g. publicēts arī krājums Ēnu ejas (radies 1916.—1923. g.). Šais mazajās, viena pantmēra 2 četrrindū dziesmiņās — kā jau tā pašā laika darbos — pārsvarā tie paši vientulīgas dvēseles skumju vai gaišāku atmiņu gurdie skatījumi un īsas, dažkārt skaisti instrumentētas liriskas impresijas, sakarā ar kādū notikumu vai parādību, piem.:

Mirdz krāšņa mēnessgaisma
Pār visu pasauli,
Un brīnišķīga baisma
Man pārņem dvēseli...

Mirdz, mīrgo, margo, mijas,
Klīst, kvēlo, kaist un kūst,
Un tūkstoš staru vijas
Kā viļņos plok un plūst...

Autors jūt prieku savas sirds trīsas izsacīt klusos akordos, vieglās, nevainojama panta dziesmiņās, kur tad iespējamas iemīļotās valodas instrumentācijas rotaļas.

Nākošā liriskas krājumā Liesmu lokā — subtīlas mīlas dziesmiņas, kam nav virsrakstu. Dzejnieks par savu kādreiz mīlēto meiteni saka:

Un atkal man sapņot par sevi,
Un atkal man ilgoties liec...

Krājums Zemes zīmes (radies 1916.—1925. g.), kur ir tādi pat skaidri, formā vienādi divpantu dzejoļi, ir liecība par Kr. lielo mīlu, kas nebeidzas, kaut mīlētā sieviete jau sen mirusi. Ar dziļu sirsniņu dzejnieks dzied par savu vienīgo draugu; viņas sāpju svētums apskaidro un silda dvēseli, viņu varēs aizmirst tikai kapā... Viņa dzeju sapratusi, tāpēc:

... Tev dzejā jāuzzied
Kā ziedam, kas pār laikiem līgo:
Tu manai koklei pieskāries
Ar savu prieku bezgalīgo!

Šai krājumā izpaužas Kr. raksturīgā spēja (un paša apliecinātā vēlēšanās, skat. J. Veselis Pārdomu grāmata, 200) atkal no jauna pārdzīvot tālas pagātnes jūtu notikumus, skumt, sāpināties vai smaidīt par toreizējo un to simt- un tūkstoškārt apdziedāt. Tas bieži, ievērojot vēl konvencionālo dzejoļu formu, rada vienmuļu iespaidu.

Krājums Laimes liesmas (akordi, 1926) motīvu, izteiksmes un jūtu gammas ziņā maz atšķiras no Ēnu ejām, kur kāda daļa šī krājuma dzejoļu jau iespiesta. Elegiju sakopojums Rudens saulē (1926) radies 1910.—1920. g. Atkal visu daudzo dzejoļu forma gluži vienāda (5 četrindu panti, atskaņas abab). Arī šai dzejā visur centrā paša „es“ ar savām izjūtām; dzejoļu lielākā daļa radusies atceroties kādu dzīves notikumu. Tomēr, salīdzinot ar trioletām vai īsajiem divpantu dzejoļiem citos krājumos, šē 5-pantīgā forma daudz labvēlīgāka plašākai tematū apdziedāšanai, notikumu procesūālai skatīšanai. Dažviet ieskanas arī humors vai pat drastiskas notis. Kr. apdzejojis savus bērniības un jaunekļa gadus, kolportiera gaitas, mīlētās sievietes, dažādus Pļaviņu un Rīgas dzīves, 1905. un turpmāko gadu notikumus, bet viss tas skatīts ar apskaidrota dzīves atzinēja un izpratēja skatu. Lielie kara notikumi autoru nesaviļņo, dzejolī Kara vētra (39. lp.) tēlotas nevis kaujas, bet — „biljardu iet spēlēt Bārda, un sēd pie

(-50)

kāršu galda Grīns ...", t. i. — kāds vakars Cēsīs ... Ja arī krājumā vēl dzird pazīstamos Kr. skumju motīvus un ilgas pēc aizmirstības, tad citur dzejnieks sajūsmā izsaucas:

Kāds daijums dievībā un dabā
Un dzīves gaitās saulainās!

un apliecina, ka:

No dievu veltēm vērtīgākā
Ir visās vētrās viegla sirds.

Krājumā Mirkļu mirdzums (1926) Kr. Zemes zīmju u. c. dzeju garā joprojām kavējas bijušā atmiņās. Īsās 2 pantu dziesmiņās, kas te bez atskaņām (un nosauktas par melodijām), viņš dzied par mīlestību un savu mīlo. Ar saviem ceturtā radišanas posma darbiem, kuŗos — viņu lielā skaita, šaurā tematu loka un vienmuļo jūtu dēļ — daudz kas gan atkārtojas, Kr. ierindojies labu dzejas formas meistarū vidū. Skaņu gleznu izlietošanā, alliterācijās, valodas daiļskanīgā mūzikālītātē latviešu dzejā retais Krūzams varēs līdzināties.

Apbrīnojamā versifikācijas spēja, kam pievienojusies pašu un sveštautu rakstnieku dzīves un darbu laba pazīšana, padara Krūzu par ļoti labu dzejas tulkotāju. Grāmatā parādījušies viņa Puškina dzejoļu tulkojumi (1932), bet daudz citu vēl manuskriptā; jāatzīmē autora nepiekāpīgā, pedantiskā tieksme katra autora darbus atdzejot tikai stingri chronoloģiskā kārtībā.

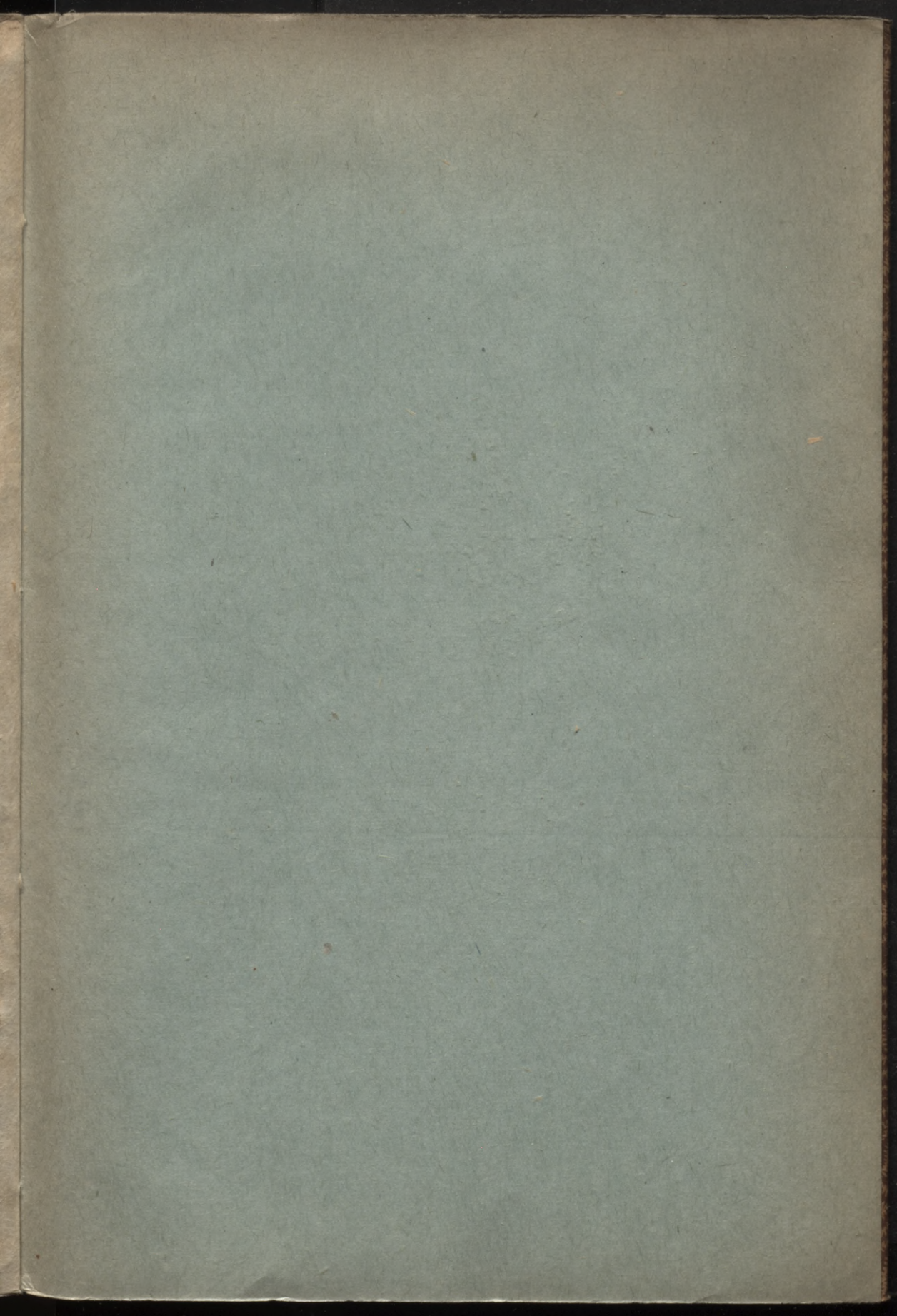
Krūzas pēdējo, gandrīz desmit gadu darbi nav grāmatās vairs parādījušies, bet par sagatavotiem sludināti daži krājumi. Jādomā, ka arī turpmākajos darbos Krūzas dzejnieka seja nebūs daudz mainījusies un tais joprojām skatīsim dziļi smalkjūtīgas, sirsnīgas dvēseles emociju atspulgas, kas ietērptas izcili virtuozā formā.

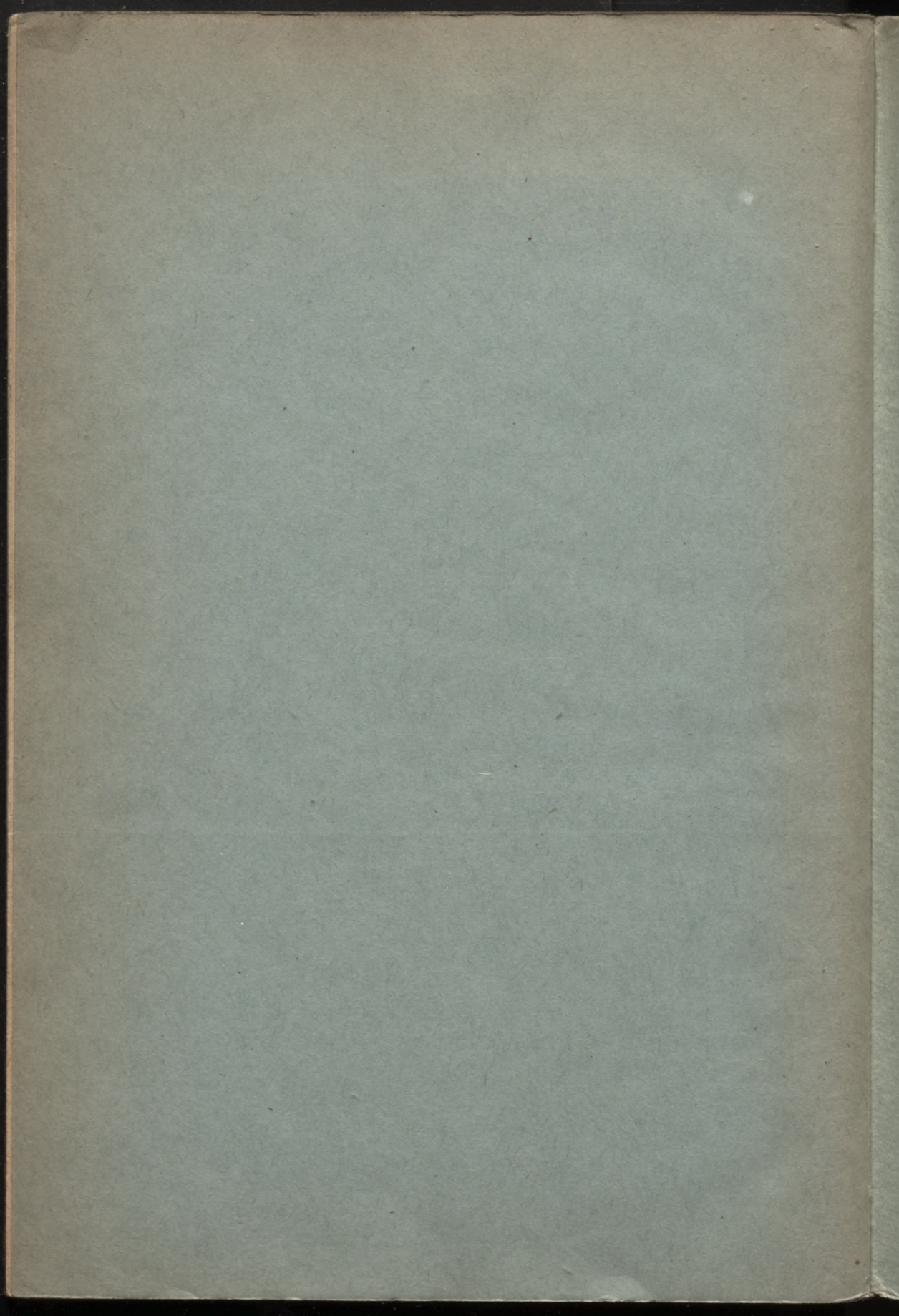

Izdevusi „LITERĀTŪRA“.

Grāmatu spiest. kooper. „Grāmatrūpnieks“, Rīgā, Pils ielā 14.

23 SEP 1936

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309057632